

Taalbeleid op de rails

In het kader van haar masteropleiding Professioneel Meesterschap ontwikkelde Anne-Marie Westdorp taalbeleid voor haar school, Revius Wijk in Wijk bij Duurstede. Na een aarzelende start heeft de school nu voortrekkers taalbeleid in elk team en besteden de teams elk aandacht aan een specifiek taalprobleem. Ons taalbeleid staat nu op de rails. In de komende jaren moeten we ervoor zorgen dat de treinen gaan rijden en ook blijven rijden.'

ANNE-MARIE WESTDORP

"Binnenkort wil ik weer een enquête afnemen om te meten of onze leerlingen van havo 3 en vwo 3 nu vinden dat ze beter zijn in het onderscheiden van hoofd- en bijzaken. Ik wil weten of leerlingen merken dat docenten bij meerdere vakken ermee bezig zijn", deelde ik mee tijdens ons wekelijks teamoverleg. Of ik daar nog even een paar weken mee kon wachten, grapte een collega, want ze was een beetje vergeten om er aandacht aan te besteden". Is het mogelijk om met een team docenten een effectieve vorm van taalbeleid te ontwikkelen voor een bepaalde groep leerlingen? Dat was de vraag die ik probeerde te beantwoorden in het kader van mijn onderzoek naar taalbeleid voor de Master Professioneel Meesterschap.

Scholen zijn verplicht om in hun schoolplan vast te leggen wat hun beleid is voor de verbetering van de Nederlandse taalvaardigheid en welke faciliteiten er zijn voor taalzwakke leerlingen. Er is geen definitie voor taalbeleid en er zijn ook geen richtlijnen voor de organisatie en de invulling van taalbeleid. Mbo-scholen hebben inmiddels al met vallen en opstaan ervaring opgedaan met het invoeren van taalbeleid; bij veel vo-scholen staat taalbeleid nog in de startblokken.

Ook op mijn school, Revius Wijk, hadden we toen ik met mijn onderzoek begon nog geen taalbeleid. Revius Wijk is een scholengemeenschap voor vmbo-bkt, vmbo-tl, havo en voor de onderbouw vwo. De school is gevestigd in Wijk bij Duurstede en telt ongeveer 800 leerlingen. Literatuurstudie maakte duidelijk dat taalbeleid alleen van de grond komt als alle docenten bereid zijn eraan mee te werken. Veel docenten klagen steen en been over taalproblemen als een beperkte woordenschat, het slecht formuleren en het niet goed lezen of begrijpen van een opdracht. Toch betekent dit niet automatisch dat diezelfde docenten gemotiveerd zijn om binnen hun vak ook een actieve rol te spelen bij de taalontwikkeling van leerlingen. Veel zaakvakdocenten vinden taalvaardigheid een taak voor de docenten Nederlands, terwijl ook zij hun steentje kunnen en moeten bijdragen. Wanneer

docenten gezamenlijk en op dezelfde manier met een taalprobleem aan de slag gaan, is het rendement namelijk veel groter.

Revis Wijk werkt vanuit een teamstructuur. Een groep van vijf tot tien docenten geeft in een leerhuis zoveel mogelijk les aan dezelfde groep leerlingen. De communicatielijnen zijn daardoor kort; docenten en leerlingen kennen elkaar goed; het team is gewend om gezamenlijke afspraken te maken.

Om alle collega's van mijn team zover te krijgen dat ze aan taalbeleid wilden meewerken, moest ik aantonen dat ook onze leerlingen van havo-3 en vwo-3 taalproblemen hebben die het leren belemmeren. Met mijn analyseonderzoek wilde ik achterhalen tegen welke problemen leerlingen volgens henzelf aanliepen en of dat klopte met het beeld dat docenten daarover hadden. Daarna konden we als team besluiten met welk taalprobleem we aan de slag wilden gaan en hoe we dat zouden aanpakken. Ik zou de voortrekkersrol vervullen.

Enquêtes

De commissie Meijerink heeft in het Referentiekader voor Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen voor elk schoolniveau vastgelegd welk taalniveau leerlingen op een bepaald moment moeten hebben. Lesmethoden en didactiek moeten afgestemd zijn op een bepaald taalniveau. Als leerlingen dat taalniveau niet hebben, levert dat ook problemen bij het leren van zaakvakken op. Het is dus nuttig te meten wat het taalniveau van een leerling is. Diagnostische toetsen taal en rekenen zoals die van het Cito zijn geschikt om het taalniveau van leerlingen vast te stellen. Ze meten het referentieniveau van rekenen, lezen, luisteren en taalverzorging. Op die manier kun je vaststellen welke leerlingen achterstanden hebben. Enquêtes zijn een nuttige aanvulling om te inventariseren welke taalproblemen de leerlingen zelf ervaren. Met die kennis is het makkelijker om leerlingen en ook hun docenten te motiveren om aan het werk te gaan. In de door mij opgestelde korte digitale of schriftelijke enquête kunnen leerlingen aangeven in welke mate een uitspraak op hen van toepassing is. Het gaat om uitspraken als: in schoolboeken staan woorden die ik niet begrijp; als ik een tekst gelezen heb, kan ik vertellen waar hij over gaat; ik begrijp de vragen bij een proefwerk; ik kan een samenvatting maken van leerstof; ik vind het makkelijk om goede zinnen te schrijven; ik kan goed duidelijk maken wat ik bedoel; ik weet wat in een tekst belangrijk is en wat minder belangrijk is. De enquête bestaat uit tien tot vijftien uitspraken die qua inhoud en taalgebruik kunnen worden aangepast aan de doelgroep. Bij de docentenenquête komen dezelfde stellingen terug: Leerlingen zijn goed in tekstbegrip; Hoofdzaken uit een tekst halen vinden ze lastig; leerlingen vinden dat in schoolboekteksten lastige woorden staan. Docenten kunnen aangeven of het volgens hen een enkeling, een kleine groep, de helft, een grote groep of bijna alle leerlingen betreft. De docentenenquête is ook te gebruiken om te onderzoeken welke houding docenten hebben ten opzichte van taalbeleid.

Hoofd- en bijzaken

Het verschil in perceptie tussen leraren en leerlingen kan nuttige informatie opleveren. Van onze havo leerlingen hadden wij wel verwacht dat ze problemen hebben met tekstbegrip, het onderscheiden van hoofd- en bijzaken, samenvatten en schematiseren maar dat ook een behoorlijk aantal vwo-3 leerlingen aangaf daar moeite mee te hebben was een eyeopener. Omdat het onderscheiden van hoofd- en bijzaken en het maken van samenvattingen hoog scoorden bij de door

de leerlingen aangegeven taalproblemen en het bij vrijwel alle vakken een nuttige vaardigheden zijn, ontwierpen we in het kader van taalbeleid voor die specifieke onderdelen een teamaanpak. Als voortrekker kwam ik na het nodige onderzoek met voorstellen die ik voorlegde aan het team en gebruik makend van hun feedback ontstond een plan van aanpak gericht op oefenen in het onderscheiden van hoofd- en bijzaken. Gedurende tien weken gingen we daarmee aan de slag.

We hingen overal door ons ontworpen posters hoofd- en bijzaken op (zie bijlage). We spraken af dat we allemaal dezelfde in de poster gebruikte terminologie zouden gebruiken: lezen , structureren, weergeven en controleren. Als de docent wiskunde met zijn leerlingen ging bespreken wat er nou precies uitgerekend moest worden bij de talige opdracht in het boek dan gaf hij aan dat hij de informatie uit de opdracht aan het structureren was. Hij deed voor of liet een leerling voordoen welke informatie nodig was om de opdracht uit te kunnen voeren. De docent natuurkunde liet leerlingen met een wordweb de belangrijkste informatie uit het hoofdstuk elektriciteit opschrijven. De docent Engels liet leerlingen nadenken over op welke vraag ze nou antwoord kregen in een bepaalde alinea. Bij Duits kregen de leerlingen de opdracht een tekst na te vertellen en bij Frans gingen ze samen bepalen wat nou de belangrijkste zin of het belangrijkste woord was om de tekst te kunnen begrijpen. De docent Nederlands liet zien en ervaren hoe je met wwwwh-vragen (wie-wat-waar-wanneer-waarom-hoe) kernzinnen uit een tekst kunt halen en opnieuw werd weer benadrukt dat het een manier van structureren was. De docent aardrijkskunde deelde een door ons ontworpen stappenplan samenvatten uit en liet zijn leerlingen als voorbereiding op een toets een samenvatting maken De geschiedenisdocent haakte daarop in. Zo probeerden alle docenten op hun eigen manier een bijdrage te leveren aan de teamaanpak.

Resultaten

Om na te gaan of de gezamenlijke aanpak al vruchten afwierp en om te kijken waar de verbeterpunten zaten, namen we na vijf weken een tweede enquête af. Leerlingen waren op de hoogte van het feit dat er een stappenplan samenvatten was, dat ze heel duidelijk vonden maar verder niet meer gebruikten. Van een teamaanpak merkten de leerlingen niet veel. Bespreking binnen het teamoverleg maakte duidelijk dat docenten nog niet goed uit de voeten konden met de didactische suggesties, en slechts af en toe benoemden wat ze aan het doen waren. Door ideeën, oplossingen en ervaringen uit te wisselen kregen we voldoende energie om weer verder te kunnen. Na tien weken sloten we de pilot af met een derde enquête. De helft van de leerlingen gaf aan beter te zijn geworden in het onderscheiden van hoofd- en bijzaken; ze vonden het nu makkelijker om een samenvatting te maken en wisten beter hoe ze zich moesten voorbereiden op een toets al hadden de meeste niet gevoel dat ze daardoor betere cijfers haalden. Stappenplannen vonden ze goede hulpmiddelen maar ze gebruikten ze niet vaak. Meer dan de helft kon niet, zonder eerst te kijken, vertellen wat op de poster stond terwijl het merendeel het wel een duidelijke uitleg vond. Ook al viel er nog genoeg te verbeteren aan onze aanpak, we hadden toch het gevoel op de goede weg te zijn. De gezamenlijke aanpak had duidelijk een meerwaarde en de helft van de leerlingen, zo bleek ook uit een schriftelijke toets samenvatten kon nu beter hoofdzaken van bijzaken onderscheiden. We moesten alleen meer structuur aanbrengen en stap voor stap te werk gaan. Het team besloot om de aanpak verder aan te scherpen en in het nieuwe schooljaar het hele jaar ervoor te gebruiken. In de eerste periode waren we uitsluitend bezig met structureren en daarna pas met weergeven in de vorm van een samenvatting of schema. De uitslag van de enquêtes en ook de toetsresultaten van het afgelopen schooljaar stemden tot grotere tevredenheid. Van de havo-leerlingen vond 70% dat

ze beter waren in hoofdzaken uit een tekst halen en ook samenvatten konden ze nu beter. Ruim 40% dacht betere cijfers te halen, omdat ze samenvattingen of schema's maakten. Bij het vwo waren de percentages wat lager. Sommigen gaven aan dat ze het al konden en dat ze er dus niet beter in waren geworden. Toch gaf ook hier 50% aan dat ze nu beter wisten hoe ze zich moesten voorbereiden op een toets. Het team evalueerde het plan van aanpak opnieuw en stelde weer iets bij.

Schoolbreed

Omdat de bottom-up benadering van taalbeleid ontwikkelen vanuit de teams bleek te werken, probeerden we vorig schooljaar taalbeleid ook schoolbreed van de grond te tillen. Er kwam een commissie taalbeleid bestaande uit een teamleider en twee docenten, waarvan ik er een was. We organiseerden twee werkbijeenkomsten. Door docenten een aantal stellingen voor te leggen waarop ze in groepen konden reageren, maakten we eventuele weerstanden expliciet door ze te benoemen en bespreekbaar te maken. Voorbeelden van dergelijke stellingen zijn: op onze school hebben leerlingen geen problemen met taal; alleen taaldocenten zijn in staat om de taalvaardigheid van leerlingen te vergroten; taalbeleid moet vooral gericht zijn op het verbeteren van het taalniveau van taalzwakke leerlingen en van alle docenten mag je verwachten dat zij spel- en formuleringsfouten uit gemaakt werk kunnen halen.

Gebruik makende van de ervaring van mijn team kon ik niet alleen de noodzaak en het effect van taalbeleid, maar ook het belang van analyseonderzoek aantonen. Een logisch vervolg was mijn oproep aan alle acht teams om een dergelijk analyseonderzoek binnen hun eigen team uit te voeren om daarna te bespreken waarmee ze aan de slag wilden gaan. Alle teams namen Cito-toetsen en enquêtes af en bespraken de resultaten met elkaar. Ze kregen de opdracht binnen hun team een voortrekker taalbeleid aan te wijzen en een keuze te maken voor een taalprobleem waarmee ze aan de slag wilden. Een globaal plan van aanpak voor een specifiek taalprobleem moest worden opgenomen in de afzonderlijke teamplannen voor 2011/2012. In het nieuwe schooljaar worden de plannen met hulp van de taalcommissie verder uitgewerkt.

Samenwerking met basisscholen

De teamaanpak is gericht op alle leerlingen. Daarnaast moet er ook aandacht zijn voor taalzwakke leerlingen. Leerlingen met achterstanden hebben recht op extra ondersteuning. Hoe we dat vorm gaan geven zijn we nog aan het onderzoeken. We willen daarbij gebruik maken van de kennis en de expertise van de basisschoolleerkrachten. Daarom organiseren we aan het begin van het schooljaar samen met een directeur van een basisschool een conferentie voor groep 7 en 8 leerkrachten, schooldirecteuren, remedial teachers en docenten Nederlands om zo een platform te creëren voor het uitwisselen van informatie, ervaring en materiaal.

Ons taalbeleid staat nu op de rails. In de komende jaren moeten we ervoor zorgen dat de treinen gaan rijden en ook blijven rijden. Een uitdagende klus.

